

A drámát vissza kellene szorítani a felolvasósínház keretébe. Ott nagyszerűen megmutatkoznak a helyzetek, a karakterek, a motívációk, kihozható a szöveg humora. Nagyszerű hatásokat lehet vele elérni. De a szövegnek az előadást békén kellene már hagynia. A színház hadd csatangoljon mindenfelé, póráz

nélkül. Hadd burjánozzanak a szavak helyett/körül az egyebek. Virágozzanak, bocsánat. (Ezzel a szóval meggyőzőbb?)

Hosszú póráz: ehhez érdemes román drámákat olvasni. Nemcsak Vişniecet: a Koinónia *Stop the tempo* címmel korábban is adott már ki romándráma-kötetet. Olvasták?

TÜKÖR ÁLTAL HOMÁLYOSAN?! Gondolatok a Napvilág Kiadó 20 év után című sorozatának könyveiről

■ Egy könyv külalakjának és nyomdai kivitelezésének dicsérete meglehetősen rendhagyó kezdetnek tűnhet a szakmai recenzió műfajában, azonban ebben az esetben ez több mint elfogadható. A Napvilág Kiadó 20 év után című sorozata szakkönyv vonatkozásában szokatlan minőségű kivitelezéssel, borító- és papírminőséggel, elegáns arculattal és tördeléssel rukkolt elő, amely élménnyé teszi a sorozat könyveinek mind olvasását, mind pedig tapintását vagy könyvespolcon való tárolását. Fellapozva a könyveket pedig a magyar rendszerváltás változatos képe tárul elénk, az, ahogy a felkért történészek, közgazdászok, szociológusok, szociálpszichológusok, a Politikatörténeti Intézet munkatársai látják az elmúlt húsz évet.

Földes György, a sorozat szerkesztője a fülszövegben arra hívja fel a figyelmet, hogy a tizennégy könyvből álló sorozat tükröt állít az olvasó elé, hiszen kritikailag szeretné megvizsgálni a közelmúlt történéseit, egyben támpontokat adva az olvasónak a megértésre és a „reális nemzeti önismeret létrejöttére”. Ugyanakkor nem célja a felelősök, „úgynevezett árulók” keresése, az „elveszett illúziók” siratása, hiszen ez a mindennapi politikai diskurzus fősodrába helyezné őket. Emellett nem titkolt szándék a változtatás – egy új típusú gazdasági, szellemi, politikai helyzetértelmezés meghonosítása –, amely támpontokat nyújthat Magyarországnak a társadalom és gazdaság szféráit és emberközi kapcsolatait átfogó válságból való kilábalásra is.

A könyvsorozat szerzői tehát az elmúlt évek politikai diskurzusára jellemző válságcentrikusságból kiindulva, a rendszerváltást is újraértelmezve, néhol saját szakterületük kereteit feszegetve próbálnak választ találni arra, hogy melyek azok a strukturális hibák és tévutak, amelyek korrigálásával továbbléphet és fejlődhet a magyar társadalom. Az általam olvasott tíz könyv¹ színes és átfogó képet tár elénk a magyar rendszerváltásról, mondanivalójuk minden vetületét szinte lehetetlen egy tanulmány keretein belül összefoglalni. Ennek ellenére kitérni látszik pár olyan gondolati csomópont, amely támpontot nyújthat egy ilyen típusú átfogó bemutatató elkészítéséhez.

A neoliberalizmus alkonya

■ A gazdaságpolitikával és a gazdasági szféra átalakulásával foglalkozó szerzők (Andor László, Ferge Zsuzsa, Héthy Lajos, Laki László és Ripp Zoltán) a rendszerváltás domináns gazdasági ideológiájának, de a jelenleg tapasztalt problémák egyik fő forrásának is a neoliberalizmust látták, amely a kilencvenes évek elején az egyetlen potenciálisan választható útként jelent meg a frissen demokratizálódó kelet-közép-európai államok és az ezt támogató nyugati politikai körök diskurzusában. Ez röviden – az államnak a gazdaságból való visszaszorítása mellett – a magántulajdon gyors visszaállítását és a szabad, önmagát szabályozó piac megerősítését jelentette. Továbbá gyors szakítást

hirdetett a szocializmusban addig létező társadalmi és gazdasági struktúrákkal, soktérpítés módszert választva a lassú, fokozatos átmenet helyett.

A szocialista állam neoliberais államra cserélése a szerzők szerint több szempontból is problematikus, és több más társadalmi-politikai folyamatra is kihatott. Andor László például arról beszél, hogy az önként vállalt neoliberais váltás akkor jött, amikor a nemzetközi gazdasági szakirodalom jeles személyiségei beszéltek már problémáiról, kimutatható volt a társadalomra gyakorolt hatása – szociális biztonság leépülése, jövedelemelő kiszélesedése –, illetve több dél-amerikai és harmadik világbeli állam fejlődéstörténete rámutatott alkalmatlanságára a frissen átalakuló államok számára. A társadalmi egyenlőtlenségekkel foglalkozó szociológusok pedig már 1988-ban jelezték, nem biztos, hogy ez a megfelelő út a szocializmusból a kapitalizmusba való áttérésre.² A domináns kánon azonban elnyomta és kiszorította ezeket a hangokat.

A neoliberais politika célravezetőségének kritikájában Ferge Zsuzsa két kérdést emel ki. Egyrészt rámutat arra, hogy bevezetése komoly társadalmi és szociális feszültségeket és konfliktusokat kreált, egyes esetekben megkérdőjelezve a politikai elit legitimitását is. Másrészt pedig arra, hogy a vonalat támogató nemzetközi szervezetek – Világbank, Nemzetközi Valutaalap, Európai Unió – sok esetben kettős mércét alkalmaztak, olyan (néhol jól működő) gazdasági ágazatokat és társadalmi struktúrákat is tönkretéve, amelyek a nyugati államokban komoly állami védelemben részesülnek. Klasszikus ebből a szempontból a munkajog leépítése és a szakszervezetek visszaszorítása, a multinacionális vállalatok előli akadályok eltüntetése vagy, ahogy Laki László fogalmaz, az állam „eszközletlenítése”.

Egy másik, az átmenetre nagyon jellemző probléma, hogy a rendszerváltó pártok meghatározó politikusai közül senki nem tudta igazán, hogy milyen kapitalizmust akar, melyik illeszkedhetne legjobban a magyar körülményekhez.³ Ferge Zsuzsa ezt a gondolatmenetet folytatva a Szelényi által is lokalizált menedzser- és gazdasági szereplő

réteg habitusával magyarázza a neoliberaisizmus elterjedését. A nyolcvanas-kilencvenes évek legfontosabb gazdasági vezetői vagy a neoliberaisizmus bástyáiként számon tartott angolszász egyetemeken szocializálódtak, vagy szupranacionális szervezetek vagy multinacionális vállalatok támogatását élvezték.⁴

A neoliberaisizmus kritikája a kötetekben magában foglalja a szocializmus részleges rehabilitációját is. Laki László például történetileg kontextualizálja a rendszerváltást, és arra a következtetésre jut, hogy ez nem egyedülálló a magyar társadalomtörténetben, hiszen több ilyen modernizációs próbálkozást is lokalizálhatunk, amelyek az 1989-eshez hasonlóan gyökeres változtatásokat és gyors felzárkóztatást hirdettek (ilyennek tekinthető az 1867-es kiegyezést követő vagy az 1945-ös szocialista modernizáció). A hasonlóságok azonban nem csupán ebben merülnek ki. Véleménye szerint minden egyes esetben érzékelhető a gyökértelenítés – nem organikus változások sorának bevezetése –, a gazdasági és társadalmi megalapozottság, az ideológiai túldimenzionáltság, illetve a politikai elitben jelentkező önkény és küldetés tudat elnagyolt megjelenése. Az előző időszakból tanultva tehát célravezetőbb lett volna a Kádárrendszer bizonyos működő társadalmi és gazdasági struktúráira – szociális biztonság, társadalmi egyenlőségre való törekvés, munkahelyteremtés és munkakultúra, előre tervezhető élet biztonsága – jobban odafigyelni, esetleg használhatóságukat megvitatni, hiszen azok a szocialista modernizáció szerves elemei voltak. Ez azért is lett volna kiemelten fontos, mert egyrészt segítettek volna a rendszerváltásban és a demokráciában való csalódás elkerülésében, másrészt pedig a változások vesztesei zuhanórepülésének megállításában.

A helyzet azonban nem ennyire egyértelmű. A neoliberaisizmus nem minden esetben a fő gonosz, és a szerzők nem mindig tudják megállni a felelősök megnevezését. Andor László például – annak ellenére, hogy a túlzott neoliberais politikákat ő is károsnak tartja – a magyar gazdaság fejlődését a szoros monetáris kontrollhoz és a Bok-

ros Lajos és Gyurcsány Ferenc nevével fémjelzett megszorító és korrekciós csomagokhoz köti, aláhúzva, hogy a felelőtlen politizálás a 2001 és 2006 között uralmon és ellenzékben levő politikai elitet, más szóval a jobboldalt illeti. Hasonlóan vélekedik Ripp Zoltán is, aki a Gyurcsány Ferenc által meghirdetett reformcsomagban a társadalmi rendszerváltás próbálkozását, az átalakulás befejezését látja. Más szerzők – Laki László, Ferge Zsuzsa, Héthy Lajos – a hibát a politikai osztály egészében, tapasztalatlanságában, hozzá nem értésében és befolyásolhatóságában látják.

Legitimációdeficit és demokráciában való hit

■ A könyvsorozat egyik központi témája a demokratikus rendszer és a hozzá kapcsolható új politikai elit legitimitásának kérdése. Nem véletlen, hogy a szerzők jelentős része – Egry Gábor, Ferge Zsuzsa, Fleck Zoltán, Héthy Lajos, Laki László, Ripp Zoltán, Sipos Balázs és Weber Attila – direkt vagy indirekt módon foglalkozik a kérdéssel, hiszen a könyvek keletkezésének időpontja egy olyan periódus, amikor az akkori kormány rég nem látott legitimitáshiánnyal küszködött, a szélsőséges szervezetek pedig növekvő arányú támogatottsággal rendelkeztek. Ripp Zoltán a 2000-es évek végére kialakult legitimációdeficit gyökereit több szempontból is a rendszerváltás momentumában látja.

Az első probléma ahhoz kötődik, hogy nem alakult ki közös forradalmi élmény, amely kiindulópontja lehetett volna egy olyan cselekvő forradalmi közösségnek, amelyek a magyar politikai közösség alapját képezhetné, sőt mi több, a különböző politikai csoportosulások saját politikai tőkéjük kovácsolására használták fel a rendszerváltás momentumát. Sőt, véleménye szerint a magyar társadalom rendszerváltásba került, melynek fő okozója a társadalom polarizálását generáló és a rendszert átformálni próbáló jobboldal és ezen belül is a Fidesz. Hasonló gondolatok foglalkoztatják Egry Gábort is, aki az identitás- és emlékezetpolitikáról írott könyvében arra hívja fel a figyelmet, hogy a jelenlegi magyar tár-

sadalomban nincsen olyan szimbolikus történelmi esemény, amely alapját képezheti egy egységes nemzetfogalomnak. A magyar történelem főbb fordulópontjait és történelmi személyiségeinek szimbolikáját és jelentőségét végigkövetve arra a következtetésre jut, hogy a nemzet nemcsak belülről töredezett, de kívülről sem egységes, átjárhatatlan konfliktus van annak határfelfogásai és tagjainak megjelenítése között. Ennek következtében pedig az identitáspolitiká polarizálódik az érzelmi azonosulást megkövetelő tömegmegmozgató „nemzeti” közösségépítők és az értelem jegyében cselekvő, konferenciákon és szűkebb összefogatokon megjelenő „köztársaságpártiak” között. A „köztársaság” egyben reakció is a nemzetben gondolkodás esetleges veszélyei ellen.⁵ A szembenállás predetermináltságának és a közös történelmi hagyományok hiányának ellenére Egry szerint is szükség van a közös továbblépésre. Azonban „[azt] várni, hogy mindenki vagy akár csak a közösség nagy része számára minden helyzet ugyanazt jelentse és ugyanazt az azonoságtudatot keltsen fel, illúzió. Magyarok lenni nem azonos azzal, hogy szeretem Wass Albertet, elérzékenyültem nézem az ezeréves határon álló vasúti őrházat, vagy elzarándokolok a Vercekei-hágón álló turulszoborhoz. Így is lehet magyarok lenni, de nem ez a magyarság.”⁶ A polgári és kulturális nacionalizmusok fentihez hasonló leegyszerűsítő szembeállításai,⁷ a „nemzeti” oldalt kizárólag értelem nélküli érzellemmel és populizmussal vádolása, illetve a Wass Albert-kultusszal való azonosítása vagy a rendszerváltás válságának kizárólagos felelőseként való megnevezése nem valószínű, hogy eredményhez vezet egy közös értékeken nyugvó szolidaritás kialakításában, azonban aktív részesevé válik a mindennapokban is megjelenő polarizáló politikai diskurzusoknak.

Ripp második problémaként arra hívja fel a figyelmet, hogy a Nemzeti Kerekasztal tárgyalásain részt vevő csoportosulások legitimitása nem volt tiszta, hiszen nem rendelkeztek mérhető tömegbázissal, és konszenzuális megegyezést sem sikerült kialakítaniuk. Ugyanakkor a tárgyalások, majd később a politikai szféra nyilvánosságának

és áttekinthetőségének hiánya bizonyos szinten elfordította a lakosságot politikai elitjétől. A nyilvánosság hiányát Sipos Balázs a zavaros körülmények között kialakuló média számlájára írja. A rendszerváltás időszakában a társadalom különböző szférái nem változtak egységesen. Míg a Nemzeti Kerekasztal résztvevői külön figyelmet szenteltek a gazdasági és politikai szféra demokratizálásának, intézményei kialakításának, addig az MSZP nem akarta feladni médiabefolyását, a közszolgálati rádió és televízió függetlensége relatíve későn valósult meg. Ennek következtében a lakosság nem követhette élőben a tárgyalásokat, sőt mi több, csak részlegesen tájékozódhatott arról, hogy mi történik. Részletesebb tudósítás esetén feltehetően kialakult volna egy sajátos rendszerváltás-érzet, amely alapját képezhette volna akár a kollektív emlékezetnek is. Továbbá a média-tájékoztatás kérdéskörére, Sipos a hiányos tájékoztatást több probléma számlájára írja. Egyrészt, Magyarországon egymásra tevődtek a média ismert változásai: a pluralizálódás, a duális médiarendszerre való áttérés, a pártok médiatizálására való törekvése és a politika mediatiszálódása, a gazdasági problémák megjelenése és médiafogyasztási szokások internet általi megváltozása – hiányos fejlődést eredményezve a szektorban. Másrészt, nem jött létre a média professzionalizációja, kiszolgáltatta magát a politikai osztálynak.

A harmadik probléma a rendszerváltással kapcsolatos csalódottságra vonatkozik. A politikai elit nem volt képes enyhíteni a rendszerváltás okozta – főleg gazdasági és társadalmi – terheket és konfliktusokat, jelentős eltérést alakítva ki a lakosság által megfogalmazott elvárások és a mindennapi realitások között. Emellett nem volt képes megállítani a különböző társadalmi osztályok közötti különbségek növekedését. Ez nemcsak a lakosság csalódottságát növelte, hanem a demokratikus rendszerben való bizalmát is csökkentette. Ezt a veszélyt több szerző is hangsúlyozza. Ferge Zsuzsa a növekvő társadalmi egyenlőtlenségekről és a mélyszegénység által fenyegetett mind nagyobb és nagyobb csoportokról beszél, ame-

lyek egyértelmű vesztesei a rendszerváltásnak, és habituális tulajdonságukból eredően nem tudtak a változásokhoz alkalmazkodni. Meglátásában a szegénység strukturális kérdéssé vált, amely az egész társadalom egyensúlyára hatással lehet. Héthy László a civil társadalom és a politikai szféra kapcsolatát vizsgálja, arra hívja fel a figyelmet, hogy a rendszerváltás utáni politikai elitek elhanyagolták a különböző civil szereplőkkel – kiemelten a munkaadókkal és munkavállalókkal – való egyeztetést, vállalva ennek politikai vonalak mentén való megosztását is. Ennek következtében a kormány mind jobban és jobban eltávolodik a társadalomtól, megszokottá váltak a párhuzamos struktúrák és tisztázatlan hatáskörök, a kormány és civilek, de a civil szervezetek közötti párbeszéd és egyeztetés hiánya is. Fleck Zoltán a magyar jogrendszer problémáit írja le, rámutatva, hogy az itt jelentkező strukturális problémák alááshatják a társadalom demokráciába vetett hitét. A média átalakulása esetében tapasztalt „nem egyidejű folyamatok egyidejűsége” jellemzi a jogrendszer alakulását is. A rendszerváltás formálisan meghozta a liberális jogállam jellemző intézményrendszerét, azonban nem volt képes átalakítani a szocialista korszakból visszamaradt olyan rutinszerű viselkedés- és működésmódokat, mint például a kenőpénz vagy a jogkerülés. Emellett az Európai Unió csatlakozás hatására Magyarországra is beszivárognak/tak a nyugati államokban észlelt jogértelmezés-változások, ahol a jogi normák szövege mellett egyre fontosabb szerepet kap a bírói értelmezés jogformáló ereje. A fenti folyamatok egyrészt a joghoz köthető szakmák presztízsvesztését és professzionalizációjának hiányát, másrészt pedig a jogállam társadalmi támogatottságának gyengeségét eredményezték. Fleck érvelésében, más, már említett példákhoz hasonlóan, felmerül a jobboldal felelősségének kérdése is. A szerző a kirekesztés növekedésének okát a jobboldal rendpártiságában és a bűnözés rendészeti kérdésként való felfogásában látja, míg a Fidesz négyévi kormányzása a Monarchia idejének korrupciós uram-bátyám rendszerére emlékezteti. Ezzel szemben teljes mérték-

ben hiányzik az elmúlt nyolc év ilyen típusú kritikai elemzése, az elmúlt kormányok felelősségének jogi szempontokból való vizsgálata.

A legitimitásdeficit utolsó tényezője a rendszerváltásból kinövő politikai szereplők közötti éles konfliktushoz, a politikai pártok lassú ideológiai kikristályosodásához és belső politikai konfliktusaihoz köthető, amelyek megzavarták a választókat, egyben el is bizonytalanították őket. Ez egyrészt abban nyilvánul meg, hogy a rendszerváltás után megjelenő pártok – MDF, SZDSZ, MSZP, Fidesz – közül egyik sem tudott koherens, homogén ideológiát felmutatni, ami belső vitákat, hirtelen váltásokat és szakításokat eredményezett. Ripp például azzal magyarázza az MDF kormányzás utáni mélyrepülését, hogy Antall József miniszterelnöknek nemcsak a kívülről jövő támadásokat kellett elhárítania, hanem a belülről jövő radikális nép-nemzeti vonal támadásait is. Másrészt legitimitációs válságot okozhat a különböző ideológiák újratermelésének módja. Wéber Attila könyvében a jobboldal alakulását vizsgálva arra hívja fel a figyelmet, hogy a rendszerváltás utáni években nemcsak a politikai palatta egyik feléről a másikra való átsorolás volt lehetséges, hanem a „jobboldaliság” – de mondhatnánk, hogy „baloldaliság” vagy „liberalizmus” – tartalmi újraértelmezése is. A Fidesz politikai pályája mindkettőre jó példa, hiszen nemcsak a liberális pártból jobboldali párttá való átmenete, de a jobboldalisághoz köthető tulajdonságok és üzenetek változtatása is jellemezte. Más szóval a jobb-bal szembenállás nem feltétlenül az objektíválható tartalmi jellemzők alapján valósul meg, hanem a mindennapi politikai diskurzusban megjelenő szembenállás és konfliktusgenerálás alapján is.

Rendszerváltás-narratíva, társadalomkritika és mindennapi politikai diskurzus

■ A sorozat deklarált célja a mindennapi politikai diskurzusok fölé emelkedés, az eltelt húsz év más szempontok szerinti megvilágítása, konstruktív kritika megfogalmazása

volt. Okvetlenül felmerülhet tehát a kérdés, hogy a felsorolt műveknek mennyire sikerült ezt elérni, illetve az, hogy tisztább képet kaphatunk-e arról, melyek a lehetséges követendő utak. Ugyanakkor feltehető a kérdés, hogy egy új, jól körülhatárolható, a továbblépést alátámasztó rendszerváltás-narratívának vagyunk-e a tanúi vagy sem.

Az utóbbi kérdésre a válasz nem egyértelmű. A növekvő társadalmi egyenlőtlenségekkel való foglalkozás, a demokratikus jogállamba vetett hit, a neoliberalizmus kritikája csatlakoztatja a felsorolt művek egy részét egy mindjobban erősödő – közgazdászoktól, szociológusoktól és antropológusoktól elfogadott – neomarxista kánonhoz, amely nemcsak a globalizációt és a szabadpiac hatékonyságát kérdőjelezi meg, hanem a mindezt feltétel nélkül támogató Világbank és a Nemzetközi Valutaalap kártékonyására is felhívja a figyelmet. Ez azonban nem jelenti még egy mindent átfogó rendszerváltás-narratíva kialakulását. Egyes szerzők – mint ahogy jeleztük is – nem tudnak a mindennapi politikai csatározások fölé emelkedni, nem tudják elkerülni a „hibások,” a „visszamoszdítók” felmutatását, a létező ellentétek és lövészárkok újratermelését.

A tisztánlátás kérdése hasonlóan komplex. A rendszerváltás és az átmenet kritikai elemzése rámutat egyes fogalmak társadalmi és politikai relativitására és törekenységére. Jól látható, hogy az olyan fogalmak, mint „reform”, „jobboldal”, „baloldal”, „liberalizmus” vagy akár „nemzet”, hogyan válnak a mindennapi politikai csatározások színterévé, hogyan termelhetők újra változó tartalommal, céllal és értelemmel. Visszatérő motívumként könyvelhetjük el a rossz, hozzá nem értő vagy rossz kontextusú döntések, a politikai, gazdasági vagy társadalmi kényszerpályák hangsúlyozását, a jövővel kapcsolatos kérdések és elvek megfogalmazását. Sok esetben a folyamatok magyarázata újabb kérdéseket szül, előrevetítve, hogy egyértelmű recept a megoldáshoz nem létezik, a szemben álló politikai szereplők egymás elismerésére és elfogadására tett lépései azonban a kilábalás esélyét jelenthetik.

Toró Tibor

■ JEGYZETEK

1. Ripp Zoltán: *Eltékozolt esélyek? A rendszerváltás értelme és értelmezései*. Napvilág Kiadó, Bp., 2009; Laki László: *A rendszerváltás, avagy a „nagy átalakulás”*. Napvilág Kiadó, Bp., 2009; Wéber Attila: *Metamorfózisok. A magyar jobboldal két évtizede*. Napvilág Kiadó, Bp., 2010; Héthy Lajos: *Civil beszéd vagy „párt-beszéd”? Az érdekegyeztetés ma*. Napvilág Kiadó, Bp., 2010; Fleck Zoltán: *Változások és változatlanóságok. A magyar jogrendszer a rendszerváltás után*. Napvilág Kiadó, Bp., 2010; Ferge Zsuzsa: *Társadalmi áramlatok és egyéni szerepek. Adalékok a rendszerstruktúra és a társadalmi struktúra átalakulásának dinamikájához*. Napvilág Kiadó, Bp., 2010; Krémer Ferenc: *Rossz döntések kora. Rendészetpolitikai tévelygések a rendszerváltás első húsz évében*. Napvilág Kiadó, Bp., 2010; Andor László: *Eltévedt éllóvas. Siker és kudarc a rendszerváltó gazdaságpolitikában*. Napvilág Kiadó, Bp., 2010; Sipos Balázs: *Média és demokrácia Magyarországon. A politikai média jelenkortörténete*. Napvilág Kiadó, Bp., 2010; Egy Gábor: *Otthonosság és idegenség. Identitáspolitika és nemzetfelelőtlenség Magyarországon a rendszerváltás óta*. Napvilág Kiadó, Bp., 2010.
2. Ferge Zsuzsa: *Lehet-e másként? Mozgó Világ* 1988. 14 (1). 66–69.
3. Laki László: i. m. 78–79.
4. Ferge Zsuzsa: i. m. 84.
5. Egy Gábor: i. m. 159–170.
6. Uo. 180.
7. A politikai/polgári nacionalizmus és az etnikai/kulturális nacionalizmus szembeállítás mint analitikus keret elterjedt a nacionalizmuskutatásban, bevezetése Hans Kohn nevéhez köthetik. A tézist sokan támadják, rámutatva, hogy az ilyen típusú polarizáció nem felel meg a realitásnak, az államok jelentős része mindkettőre támaszkodik (a legtisztább polgári nacionalizmus is tartalmaz kulturális elemeket).

KELET-KÖZÉP-EURÓPAI UTAZÁS AZ ALKOTMÁNYOS DEMOKRÁCIÁK EURÓPÁJÁBA

Lőrincz Csaba: *A mérték. Egybegyűjtött írások tőle és róla*

■ Lőrincz Csaba-életrajzi kötet jelent meg 2010-ben a Pro Minoritate Alapítvány és a Méry Ratio Kiadó gondozásában *A mérték* címmel. A kötetben tőle származó, illetve róla szóló írásokat találunk. Lőrincz Csaba a Fidesz egykori külpolitikai szakértője, az előző Orbán-kormány idején pedig a Külügyminisztérium Közép- és Délkelet-Európát felügyelő helyettes államtitkára volt, aki 2008-ban váratlanul és igen fiatalon, mindössze negyvenkilenc esztendősen távozott az élők sorából.

A könyvet lapozgatva a potenciális olvasók lehetséges olvasataim gondolkodom. Az, hogy mit jelent azok számára, akik többé-kevésbé jól ismerték őt, nem okoz különösebb fejtörést. Sokan közülük e kötetben is rendkívül szívélyesen emlékeznek meg róla: Németh Zsolt *Mr. Autonómiaként*, mások a magyar nemzetpolitika sűrű eminenciásaként

emlegetik, aki rendkívüli következetességgel dolgozott a magyar kisebbségvédelem ügyén. Ők e lapokon minden bizonnyal egy közösen alakított vagy legalábbis közösen gyakran megvitatott történetet látnak viszont. Mások számára – gondolok itt egy viszonylag széles erdélyi közönségre (is), amely a bálványosi, később tusnádi szabadegyetemek alkalmával, illetőleg a státustörvény kapcsán szerzethetett tudomást személyéről és munkásságáról – a kötetben felsorakoztatott írások egy általuk végigkövetett nyilvános politikai diskurzust idéznek fel. E perspektívában az emlékkötet egy további, *dokumentáris* funkcióval egészül ki, hiszen egy tranzitkorszak mintegy két évtizedét fogja át a nyolcvanas évek derekától 2008-ig.

Azt gondolom viszont, hogy tévedés volna e dokumentarista érdeklődés által vezet-